

Pred tednom dni je Gorazd Kocijančič v Sobotni prilogi objavil prispevek Kaj bi storil Sokrat?, v katerem trdi, da smo »zdravstvo, religiozni sistemi in politika postali nesamosvojni delci kolesja v pogonu največje akcije organiziranega kriminala v zgodovini in da tega ne vidijo le idioti«.

Atenci bi sami zahtevali zaprtje mesta

Tekst

Marko Pokorn, Alojz Ihan,
Tadej Battelino, Franc Strle

Menimo, da Kocijančičev zapis terja kritični premislek, predvsem pa razjasnitev nekaterih v celoti zgrešenih in mestoma, čeprav večje v filozofsko-umetniški diskurz omotanih, za zdravniško in naravoslovno srenjo izjemno žaljivih navedb.

Pa pojdimo v Atene, kjer v svoji domišljiji pisec tega žolčnega spisa naredi temeljno napako. Skrivnostna bolezen, s katero se sooča izmišljeni Sokrat, v Atenah ne bi povzročila nekaj sto smrti med ostarelimi in že itak umirajočimi. Ne, okužil bi se celoten polis, umrla bi velika večina starejših, a tudi mlajšim bi bolezen v velikem številu jemala sapo in ljudje vseh starosti bi po ulicah in trgih umirali hlataje za zrakom, marsikateremu otroku pa bi, čeprav bi bolezen prebolel le v obliki nedolžnega prehlada, kasneje telo vnela silovita vročina in mu usodno izčrpala srce. Zato bi bržkone Atenci sami zahtevali zaprtje mesta in ukrepe ter se čudili Sokratu, da ne verjame, da bolezen sploh obstaja.

V Kocijančičevi domišljiji Sokrat atenskega zdravnika spravi v zadrego, enako stori z naravoslovcem. A danes bi se Sokrat sam znašel v zadregi, saj ne bi razumel zdravnikove razlage delovanja telesa in patogeneze bolezni, predvsem pa se ne bi želel sprijazniti s tem, da je Hipokrat v svoji raziskavi ravnokar dokazal, da izvleček konjske scaline, na katerega prisegajo nekateri Atenci (in po njem naskrivaj posega tudi Sokrat), na potek bolezni nima nikakršnega učinka. Tako bi Sokrat, jezen, ker mu zdravnika ni uspelo ugnati, odšel k naravoslovcu, da bi si v dialogu z njim povrnil načeto samozavest. In tam bi ponovno poskusil s preverjeno babiško metodo, a znova bi naletel

na težave, saj bi mu naravoslovec navdušeno začel razlagati kompleksno tridimenzionalno strukturo in filogenijo virusa, predvsem pa bi mu pokazal, kako mu je uspelo izpolniti vse Kochove postulate v želji, da bi zaprl usta nekaterim atenskim dvomljivcem, ki nočejo verjeti, da virus obstaja. Zato bi se Sokrat, že precej razkurjen, ker mu je finta z ironijo, morda celo s sarkazmom, tako pri zdravniku kot naravoslovcu spodletela, v uteho pošteno znesel nad politikom.

Avtor nove zgodbe o Sokratu, ki se sooča z epidemijo, se je pred kratkim tudi prvi podpisal pod poziv k razumnemu soočanju s pandemijo. Natančno smo ga prebrali, a podpisali ga nismo, čeprav imamo tudi sami dovolj nerazumnega soočanja z njo. A nerazumnost vidimo drugje: bolnišnice so prepolne bolnikov, verjetno že prihodnji teden, kljub pomoči dijakov in študentov, ne bomo več mogli zagotoviti bolnišnične oskrbe vsem, ki bi jo potrebovali. Takrat pa bi zdravniki res potrebovali pomoč filozofov, ki bi nam pomagali pri sprejemanju najtežjih odločitev, se pravi, komu dati možnost preživetja in komu jo odreči, če parafraziramo Kocijančiča, komu bo za biti in komu za nebiti.

In na koncu dodajamo še, da priznamo, da nismo dediči Atencev, ki sploh niso poznali bolnišnic, ampak nekega drugega izročila. Bolnišnice, kot znak usmiljenja in pomoči ter ljubezni do bližnjega, so se namreč vzpostavile v zgodnjem krščanstvu in odražajo nov odnos skupnosti do sočloveka, in to prav do vsakega, tudi starega in bolnega. Naše delo je namenjeno bolnim in pomoči potrebnim. Zato smo zgroženi nad mržnjo do našega poklica, ki veje iz Kocijančičevega pisanja. Nismo namišljeni atenski zdravniki, ki bi se v avtorjevi domišljiji brezdelno zaprli v atrije svojih hiš, ampak ljudje iz mesa in krvi, ki vsak dan namenimo bolnikom, in smo presunjeni nad številom bolnikov vseh starosti, ki jih covid, iščoč pomoči, pripelje na vrata naših bolnišnic. In tega trpljenja in stisk, če spet citiramo Kocijančiča, ne vidijo le idioti. ●

Letos praznujemo častitljivo obletnico, dvestoletnico Narodnega muzeja Slovenije. Ob številnih imenitnih predstavitev, ki so jih strokovnjaki te osrednje slovenske dediščinske ustanove pripravili za medije, ne bo odveč tudi malce širši pogled na muzeje in njihov nastanek.

O muzah, spominjanju in muzejih

Tekst

Verena Perko

Dvestoletnica Narodnega muzeja Slovenije že sama po sebi pomeni mejnik, ko se moramo tudi Slovenci vprašati, kaj pričakujemo od svoje osrednje muzejske ustanove in hkrati s tem tudi od vseh ostalih muzejev na Slovenskem.

Pa pojdimo h koreninam! Muzej je izvorno povezan s starogrškimi templji, ki so bili posvečeni muzam. Imenovali so jih *museon* in jih gradili na posebnih, največkrat osamljenih krajih. Veljalo je, da kdor vstopi v museon, pride v stik s spomini, posebej še tistimi, ki so že utonili v pozabo, muze pa ga navdajo z božanskim darom ustvarjanja. Toda stari Grki so s pomočjo mitološke pripovedi veliko bolj slikovito in učinkovito razlagali pomen spomina in pozabe za človeštvo. Zgodba pripoveduje, da se je Zevs, najvišji med bogovi, zagledal v prelepo boginjo spomina Mnemosine. Po naše Spominčica. Toda mogočni Gromovnik je bil poročen možakar in njegova Hera ljubosumna, maščevalna ženička, saj je možiček kaj rad skakal čez plot. Pa se Zevs zvito domisli, kako pobegniti orlovskemu pogledu soproge. Boginji se je približal v podobi mladega, čednega pastirja. Stari Grki, ki so imeli domišljijo s perutmi albatrosa, so vedeli povedati, da se je hipoma razvnela vro-

Foto Reuters

Foto Jure Eržen

ča ljubezen in sta se mlada dva nepretrgano ljubila kar devet dni in devet noči. Človek bi rekel, vse kar je prav! Toda preverjeni viri navajajo, da se je iz njunega objema rodilo devet brhkkih deklet. Bile so zavetnice umetnosti in znanosti, muze, ki jih je mati, najverjetneje vsled svoje sladostrastne izkušnje, brž izročila v skrbno varstvo božanskega Apolona.

Mitološka tančica ponuja več pripovednih plasti in vse se pomenljivo nanašajo na samo bistvo muzeja in njegovih družbenih nalog ohranjanja spomina. Devet dni in devet noči ponazarja časovno neskončnost, trajanje. Mnemosine v Zevsovem naročju in spočetje devetih muz so prisposoda božanskega navdiha, ki se lahko rodi zgolj v strastnem in neprekinjenem »ljubezenskem« razmerju s preteklostjo. Razlagamo ga lahko kot izročilo, neločljivo povezano z določenim prostorom, prebivalstvom in njihovimi vrednotami. Nadvse zanimiva metafora je tudi Zevs v podobi preprostega pastirja. Nikakor ne moremo mimo dejstva, da se še tako visoke (božanske) resnice ne dotaknejo človeka, če jih ne podajamo razumljivo, v preprosti govorici in na zapeljiv, pripovedni način. Narava človeškega spomina namreč onemogoča zapomniti si popolnoma nepovezane podatke, preprosto zato, ker so brez zgodbe oropani smisla. In vse to so danes bistvene lastnosti dobre muzejske interpretacije!

Spomin, vir navdiha

Na pomen zavestnega ohranjanja spomina in spominjanja so Grki opozarjali še z drugo zgodbo. Trdili so, da Mnemosini pripada tudi del podzemnega sveta, onstranstvo tokraj reke Pozabljenja, imenovane Leto. Ko so se duše umrlih spuščale po brezpotju smrtnih muk v podzemlje, so se odžejale v reki. Hipoma jih je zagrnila tema pozabe, izginili so vsi spomini na življenje, kot sive sence so vstopile v Hadovo kraljestvo večne teme. Kako pretresljivo spoznanje ponuja mit. Spomin, vir navdiha vsega, kar je človeško presežnega, je poistoveten s trajno ljubeznijo do spominjanja, kar smemo enačiti s sodobnim pojmom negovanja tradicije. Nasprotno pa je bilo pozabljenje antičnemu človeku prisposoda večne teme smrti. Če ob tem pomislimo na besede španskega filozofa Joséja Ortege y Gassetta o sodobni kulturi smrti, ki jih je izrekel ob rojevanju fašizma (in kar nič manj ne velja za ostale totalitarizme), bomo zlahka dojeli globino te grške modrosti.

Najslavnejši med muzeji starega sveta je bil gotovo aleksandrinski Muzeon, ki pa se odmika klasičnemu konceptu muzejskega »spominjanja« na podlagi zbirke predmetov. Zato pa se v svoji ideji ohranjanja nesnovne dediščine in dediščinskih vrednot toliko bolj približuje sodobnim konceptom varovanja in ohranjanja kulturne dediščine. V aleksandrinskem Muzeonu so se zbirali najslavnejši modreci tedanjega sveta, z javnimi razpravami ali predavanji so ohranjali najpomembnejše bistvo človekovanja, modrost.

Z ugašanjem antike in prevlado krščanstva zatone ideja Muzeona kot »zakladnice« človeškega spomina in modrosti. Zaklade, ki pa niso bili vedno vezani zgolj in samo na relikvije in krščanske vrednote, so varovali številne katedrale in samostani. Šele renesančni studiole z dragocenimi zbirkami starin, a tudi sodobnimi umetninami, obudi idejo muzeja. Toda zbirke še dolgo služijo zgolj izbrancem in šele v 19. stoletju se izoblikuje muzej kot javnosti odprta ustanova. Več dejavnikov je vplivalo na to. Francoska revolucija, ki plemstvo razlasti dragocenih zbirk in jih v muzejih odpre za javnost. Velikega pomena za razcvet muzejev in nastanek mnogih temeljnih muzejskih znanosti pa so bili vojne in osvajanja. Lahko bi rekli, da je muzej »odrašal« v naročju imperializma in kolonializma in nič manj bi to ne veljalo za marsikatero vedo.

Učenjaki na osvajalskem pohodu

Posebej izpovedna so Napoleonova osvajanja. Pohod na Egipt je vključeval nad 150 učenjakov različnih strok. V Pariz je bilo odpeljane gromozansko veliko (nakradenega) gradiva, večina je romala v muzeje, kar nekaj pa ga je žalostno propadlo v vlažnih pariških kletih. Na podlagi izčrpnih zapiskov, opisov, risb in meritev se je rodila egiptologija, razvozlani so bili hieroglifi. Domala isti čas se je z razvojem metodologije rodila arheologija, kasneje še etnologija in mnoge druge vede, ki so s svojimi dognanji širile človekova obzorja in (med drugim) močno pripomogle k imperialističnim osvajanjem. Napoleonovo plenjenje po Evropi je na eni strani zbudilo močno narodno zavest zavzetih dežel, na drugi pa so plenjenja in odvažanja umetniških del v Pariz vzpodbudila ustanavljanje muzejev in galerij. Tako je bil pred dvesto leti ustanovljen tudi ljubljanski Deželni muzej, predhodnik Narodnega muzeja Slovenije.

Nikakor ne moremo mimo dejstva, da se še tako visoke (božanske) resnice ne dotaknejo človeka, če jih ne podajamo razumljivo, v preprosti govorici in na zapeljiv, pripovedni način. In vse to so danes bistvene lastnosti dobre muzejske interpretacije!

Pri delovanju muzejev in predvsem pri prikazovanju preteklih civilizacij in kultur ter njihovi časovni umestitvi ne moremo mimo Darwinove razvojne teorije. Njeno splošno sprejetje je pripomoglo, da se je znanost izvila iz objema že dolgo pretesne t. i. biblične paradigme. Še sredi 19. stoletja je bilo splošno uveljavljeno mnenje, da je bil svet ustvarjen leta 4004 pred Kristusovim rojstvom in nič ne more – in tudi ni smelo biti starejše.

Na podlagi geoloških, paleontoloških in predvsem arheoloških odkritij so bile kmalu vzpostavljene sodobne kronologije in datacije. Odločilna in mnogih ozirih tudi usodna pa je vendarle bila presaditev (biološkega) evolucionističnega koncepta na področje kulture. Generala Pitt-Riversa, navdušenega zbiralca in arheologa, je Darwinova teorija tako prevzela, da se je odločil za postavitve arheološke razstave v muzeju v skladu z evolucionističnim, tj. razvojnim principom. Vse gradivo je razvrstil v vitrine na podlagi klasifikacije in tipologije. S tem je bi udejanjen in kmalu vsesplošno sprejet koncept manj in bolj razvitih kultur, ki je temeljil na tehnološkem, materialnem vidiku in postavil na vrh »razvojne« lestvice zahodno civilizacijo. Ni treba posebej poudariti, da so muzejske postavitve na ta način zelo uspešno upodabljale kulturno in s tem tudi gospodarsko nadvlado zahodnega sveta in »opravičevale« kolonialistično izkoriščanje »manj« razvitih. Prav tako so z zbirkami predmetov visoko razvitih, starih civilizacij dokazovale, da je zahod njihov edini pravi naslednik.

Večvrednostni razvojni princip je kmalu pripomogel tudi vzniku rasističnih teorij, ki so jih skupaj z mnogimi znanstvenimi vedami »podpirali« tudi muzeji 20. stoletja z razstavami, ki so temeljile na znanstvenih, empiričnih znanjih in njihovi enostranski, rasistični interpretaciji. Zdi se, da niti grozote, ki jih je v drugi svetovni vojni žela »kultura smrti«, in posledično neusmiljeno uničevanje kulturne dediščine niso streznili muzejev. Še naprej so vztrajali v krčevitem »objemu« znanstvenih raziskav in podobno kot znanost še naprej zagovarjali svojo (brezdvomno) objektivnost in politično nevtralnost.

Tako so muzeji druge polovice 20. stoletja kot pretežno znanstvene in izobraževalne ustanove dočakali rojstvo postmoderne družbe povsem nepripravljeni. Še več, z vztrajnim prikazovanjem velikih, enostransko prikazanih narativ na ravni »objektivnih« znanstvenih resnic bi muzejske vode še dolgo gnale totalitaristične mline, da se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ni zgodilo revolucionarno rojstvo ekomuzeja. Ekomuzej, ki ga najlaže pojasnimo kot obliko interpretiranja in varovanja dediščine v izvornem okolju z načinom življenja domačinov, uresničuje, kar uči nova muzejska teorija: v osrčju muzeja je javnost. Sodobni muzej je most, ki povezuje preteklost s sedanostjo in prihodnostjo, in je spona v današnji razdrobljeni družbi.

Interpretacija sveta

Temeljna značilnost muzejev torej niso znanstvene raziskave, čeravno so potrebne in pomembne. Njihova osrednja naloga so interpretacija sveta na podlagi znanstvenih podatkov

in dediščinskih znanj. Ta pa so mnogo širša od znanstvenih, empirično pridobljenih znanj, obsegajo brez števila življenjskih vedenj in modrosti, ki so se »zapisale« v kulturno dediščino v milijonih let človekovanja. Obsegajo duhovna in snovna izkustva. Človeka določajo kot telesno, misleče, ustvarjalno in duhovno bitje. Empirična znanost pokriva zgolj del človekovih, pretežno fizičnih dejavnosti in snovnega sveta in ne zmore razkrivati duhovnih razsežnosti nekega dejanja. Ne odgovarja na vprašanja smisla in etično moralnih vzgibov. Odgovori so »zapisani« v izročilu in kolektivnem spominu. Zabeleženi so na samosvoj in edinstven način v »dediščinskem« spominjanju, ki se razlikuje iz prostora v prostor. V »ljubezenskem objemu« z izročilom in vrednotami se prenašajo iz generacije v generacijo. So jedro istovetnosti, ki povezuje skupnost in osvetljuje smisel človekove biti.

Muzej, ki naj bi služil potrebam sodobne družbe, ni več samo »javnosti odprta« ustanova, ki zbira, hrani in razstavlja muzejsko gradivo, čeravno vse to še naprej ostaja. Sodobni muzej je središče skupnosti, ki z ohranjanjem kolektivnega spomina skrbi za pravičnost in družbeno ravnovesje. Delovanje sodobnega muzeja je družbeno in socialno umerjeno, ima terapevtske učinke. Z razkrivanjem malih, osebnih zgodb in raziskovanjem težke dediščine vzpodbujajo h kritičnemu motrenju zgodovinopisja in drugih (objektivnih) znanstvenih ved. S prikazovanjem banalnosti zlih dejanj preusmerja od sovražnih obtoževanj in razprtij k etičnemu in moralnemu razmisleku.

Če v duhu Petersonovega opozorila o prihodnosti, ki nas čaka *onkraj reda*, poskušamo prepoznati in, kar je še pomembnejše, tudi ohraniti bistvo, potem lahko rečemo, da se bistvo muzeja 21. stoletja nanaša na humanizem in širjenje omike. Oboje je tesno povezano s tradicijo in temeljnimi vrednotami zahodne civilizacije. Omika, kot trdi Hans Gadamer, pa dviguje človeka v občost, kar je presodnega pomena za sodobno atomizirano, brezidentitetno družbo, ki jo, po besedah Viktorja Frankla, globoko zaznamuje izguba življenjskega smisla.

Z najboljšimi željami, ki jih ob visokem jubileju izrekamo Narodnemu muzeju Slovenije, se lahko spet obrnemo k mitološki prisposodi »ljubezenskega objema« do narodovega izročila, do pravičnega spominjanja in ohranjanja človekove modrosti. Sedanjim in bodočim obiskovalcem pa naj v tem duhu zaželimo, da bi kmalu čakali veliko pregledno razstavo o slovenstvu in Slovencih, ki ne bo vključevala le empiričnih, znanstveno pridobljenih podatkov, temveč tudi izročilo in narodne vrednote. In ki bo vzpodbujala k razmisleku o vzrokih našega odnosa do svoje lastne istovetnosti in kulturne dediščine. Dobre želje naj se ne končajo pri kritičnih stališčih, ki sodijo k sodobni muzejski ustanovi, še posebej, če je narodnega značaja. Kot se tudi ne spodobi, da bi ob 200-letnici Narodnega muzeja pozabili na dediščino spominjanja Slovencev onkraj državnih meja in tistih v diaspori. *Ad multos annos*, torej, dragi slavljeneč! ●

Ddr. Verena Perko je arheologinja in muzeologinja.